

Cenovo nákladová konkurencieschopnosť v krajinách V4 v pokrízovom období

The price-cost competitiveness in V4 Group countries in post-crisis period

Abstrakt

Cieľom príspevku je preskúmať, aký vplyv malo znehodnotenie výmenných kurzov Českej republiky, Maďarska a Poľska v porovnaní so Slovenskom, ktoré vplyvom zavedenia eura nemalo možnosť prispôbenia sa novým ekonomickým podmienkam prostredníctvom kurzového kanála.

Kľúčové slová: konkurencieschopnosť, globálna kríza, efektívne výmenné kurzy, krajiny V4

Abstract

The aim of this article is to examine the impact of exchange rate depreciation in Czech Republic, Hungary and Poland, in comparison with Slovakia which due to introduction of the euro area currency does not have the possibility of adapting to new economic conditions through the exchange rate channel.

Key words: competitiveness, global crisis, effective exchange rates, Visegrad group countries

Úvod

Globálna hospodárska kríza priniesla mnoho zmien v každej oblasti ekonomického života. Mnoho firiem počas tohto obdobia zažilo prudký prepád dopytu po svojich výrobkoch, iné firmy zvlášť v menej prosperujúcich odvetviach zanikli. Zmeny však zároveň priniesli príležitosti napríklad vo forme nových trhov a odbytových možností po skrachovaných firmách alebo realizácie efektívnejších technológií a opatrení na zvýšenie konkurencieschopnosti. Možno predpokladať, že flexibilnejšie firmy schopné racionalizácie výroby budú po prekonaní všetkých ťažkostí spojených s krízou ešte silnejšie. Na úrovni ekonomiky ako celku sa vyššie percento takýchto úspešných firiem prejaví v raste exportnej výkonnosti krajiny, prípadne zvýšení teritoriálnej diverzifikácie vývozu, či posilnení postavenia v medzinárodnom obchode. Tieto skutočnosti by mali byť výraznejšie zvlášť

v malých ekonomikách (ČR, SR), kde zahraničnoobchodná výmena tvorí dôležitú časť hospodárstva.

Príspevok sa zameriava na vývoj cenovej a nákladovej konkurencieschopnosti v súvislosti s globálnou hospodárskou krízou. Rozdielne dopady krízy vidieť aj na vývoji menových kurzov. Tie sa v ČR, Maďarsku a v Poľsku v čase zníženého zahraničného dopytu výrazne oslabili. Slovensko práve v predkrízovom období vstupovalo do eurozóny. Menový kurz, zafixovaný v dobe konjunktúry na relatívne silnejších úrovniach, nemal možnosť reagovať na novovzniknutú situáciu ako to bolo v okolitých krajinách. Depreciácia výmenného kurzu pre ekonomiku vo všeobecnosti znamená nárast konkurencieschopnosti. V nasledujúcich častiach budeme skúmať, či to tak bolo aj v prípade Slovenska a okolitých krajín V4.

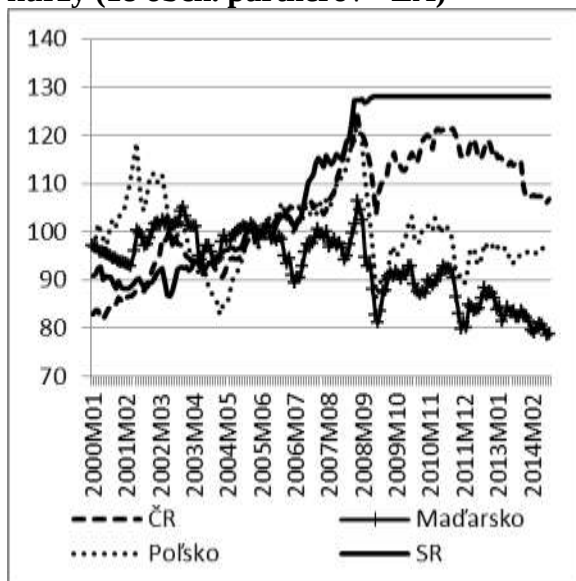
1 Cenovo nákladová konkurencieschopnosť

Rast konkurencieschopnosti možno v kontexte cien a nákladov vnímať ako ich pomalší rast v danej krajine, než v iných krajinách, či ako schopnosť krajiny zvyšovať svoju ziskovosť v medzinárodnom prostredí cez zvyšovanie svojich trhových podielov alebo ako dlhodobu rýchlejšiu rast HDP na obyvateľa. Ak firma či krajina ponúka svoje výrobky za nižšie ceny, konkurencieschopnosť rastie. Rovnako tak keď vyrába identický výrobok s nižšími nákladmi než ostatní účastníci na trhu. Medzinárodná konkurencieschopnosť sa najčastejšie sleduje cez ukazovatele výmenných kurzov, vypočítaných na základe rôznych cenových indexov. Interpretácia cenovo nákladových ukazovateľov býva niekedy ťažká z hľadiska voľby vhodného cenového ukazovateľa. Takýto ideálny indikátor by mal zahŕňať (okrem relevantnosti a dostupnosti údajov) sektory, ktoré sú vystavené medzinárodnej súťaži a eliminovať sektory, ktorých produkty nie sú medzinárodne obchodovateľné a sú realizované v tuzemsku.

Rozdielny vývoj rastu HDP, inflácie a najmä výmenných kurzov by sa malo prejavovať aj v zmene konkurenčnej pozície jednotlivých krajín v rámci regiónu. Z grafu č. 1 o vývoji nominálneho efektívneho kurzu (index voči 18 krajinám eurozóny) vidieť, že od roku 2009 má SR nemenný kurz, zafixovaný ešte v predkrízovom čase. Od roku 2009 však kurzy ostatných krajín výrazne zdepreciovali. I keď následne prišla korekcia predchádzajúceho vývoja, na predkrízovú hodnotu sa už nevrátili. Nominálny efektívny kurz Slovenska tak zostal na relatívne silnej úrovni. Na vývoji reálneho efektívneho kurzu (deflátor ULC), ktorý

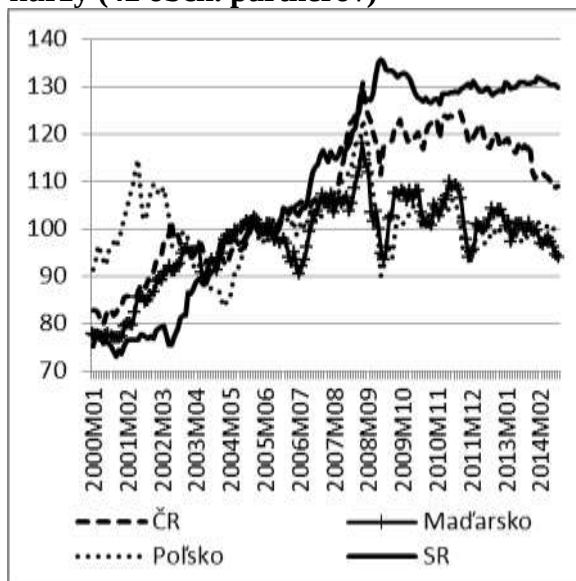
obsahuje aj krajiny mimo eurozóny, vidieť korekciu aj v prípade kurzu SR. Reakcia je však v porovnaní s ostatnými krajinami stále omnoho miernejšia a trvala dlhšie časové obdobie.

Graf č. 1: Nominálne efektívne kurzy (18 obch. partnerov - EA)

Zdroj: Eurostat.

Graf č. 2: Reálne efektívne kurzy (42 obch. partnerov)

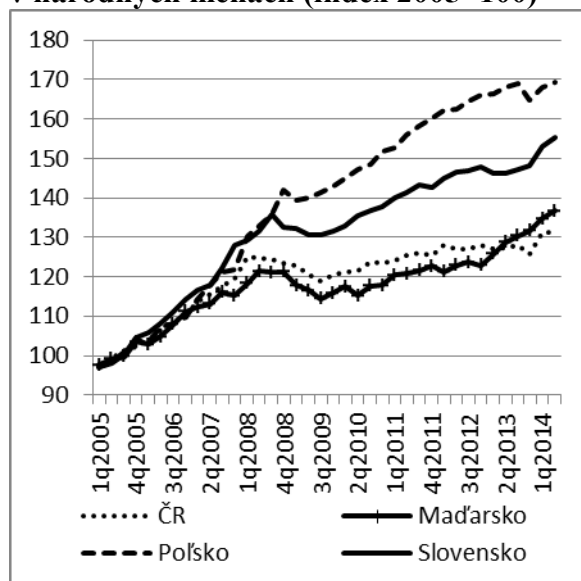

Zdroj: Eurostat.

Pri bližšom pohľade na efektívny kurz na báze ULC (jednotkové náklady práce – unit labour costs) vidieť, že kurz začal v krajinách V4 depreciovat' (graficky zaznamenaný ako pokles čiary) v druhej polovici roka 2008, na Slovensku však stále rástol. Pomerne výrazne v tomto čase na Slovensku rástli aj jednotkové náklady práce. Tie v sebe zahŕňajú rast miezd a produktivitu. V porovnaní s okolitými krajinami kompenzácie na zamestnancov rástli rýchlejšie a produktivita sa naopak, prepadla výraznejšie. To zapríčinil vyšší prepád HDP než v okolitých krajinách za situácie, keď sa firmy radšej snažili udržať zamestnanosť. Vyšší rast kompenzácií bol spôsobený jednak okolnosťami na samotnom slovenskom trhu práce ako napr. vyššie vyplatené odstupné (NBS 2009) ale aj vývojom menových kurzov. Z grafov č. 3 a 4 jasne vidieť, že **v eurovom vyjadrení rástli kompenzácie na Slovensku výrazne rýchlejšie** v porovnaní s kompenzáciami okolitých krajín v národných menách. Uvedený fakt zapríčinila najmä deprecia kurzu okolitých krajín, pri relatívne stabilnom kurze eura na

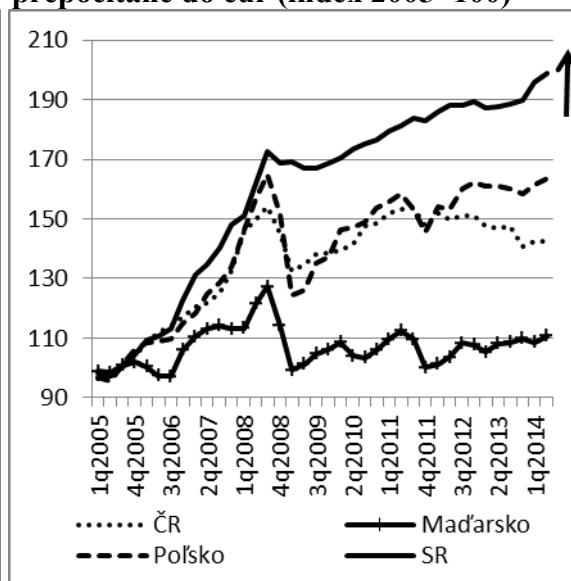
Slovensku. Ak teda abstrahujeme od kurzu, rozdiel v kompenzáciách medzi SR a ostatnými krajinami, rozdiel bol omnoho menší.

Graf č. 3: Kompenzácie zamestnancov v národných menách (index 2005=100)

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

Graf č. 4: Kompenzácie zamestnancov prepočítané do eur (index 2005=100)

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

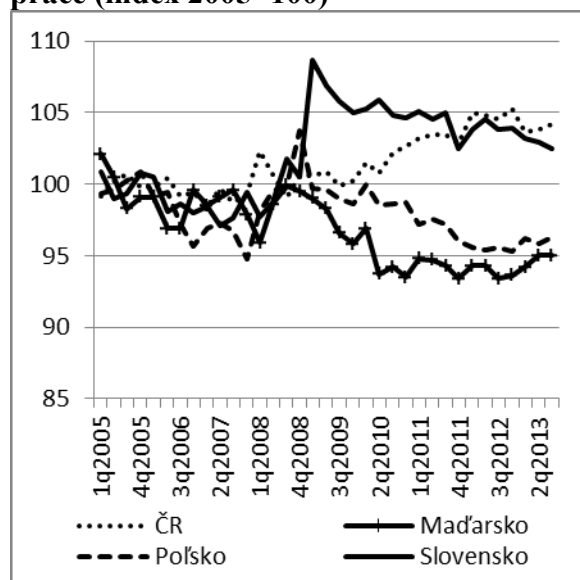
Oslabenie plávajúcich kurzov krajín V4 počas krízy teda tlmilo nepriaznivé vplyvy krízy. Inak povedané, znehodnotenie kurzov poskytlo týmto krajinám konkurenčné výhody, ktoré Slovensko nemalo. I keď znehodnotenie nominálneho kurzu je iba jedným ukazovateľom vývoja konkurencieschopnosti, omnoho vyšší rast jednotkových nákladov práce a cien exportov sú v porovnaní s ďalšími krajinami V4 práve výsledkom pohybov výmenných kurzov Česka, Maďarska a Poľska v čase krízy.

Na druhej strane, pri globálnom poklese dopytu, je význam cenovej konkurencieschopnosti v úzadí. V malej ekonomike má deprecia kurzu výrazný **redistribučný efekt**, exportéri môžu získať, ale spotrebitelia stratia v dôsledku vyššej inflácie (Jurašková 2009). Taktiež členstvo v eurozóne poskytuje určité konkurenčné výhody (stabilita podnikateľského prostredia, kurzu eura, makroekonomické prostredie, zavedenie

štrukturálnych reforiem pred vstupom a pod.). Okrem toho, veľké globálne korporácie svoje transakcie väčšinou uskutočňovali v eurách aj pred jeho zavedením. Napriek tomu pri pohľade na krajiny V4 vidieť napríklad rýchlejší rast tržieb najmä v Poľsku, než produkcie vykazovanej v reálnom množstevnom indexe. To môže byť práve dôsledkom oslabenia kurzu, čím exportéri realizovali vyššie tržby v domácej mene.

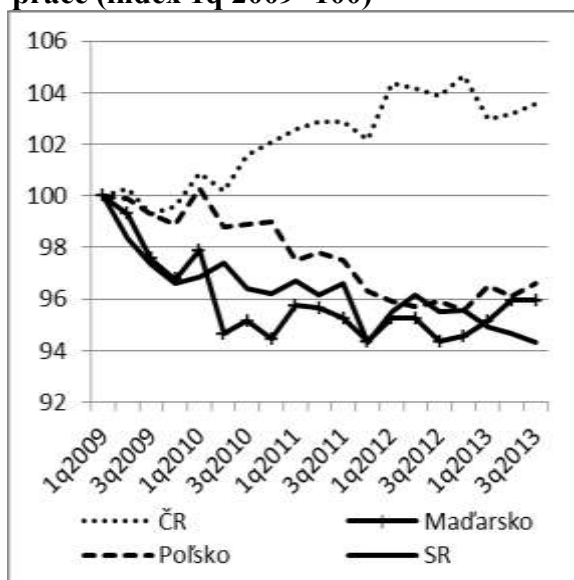
V nasledujúcom období, po odznení najvýraznejších dopadov krízy, vidieť aj keď s určitým časovým oneskorením adaptáciu reálneho efektívneho výmenného kurzu, jednotkových nákladov práce, či kompenzácií na zamestnancov aj zo strany Slovenska. Intenzita poklesu však nebola taká veľká. **Rozdiely ale nemožno pripisovať len rozdielnemu vývoju mien.** Napríklad kompenzácie na zamestnancov rástli rýchlejšie, než v Maďarsku a Českej republike aj pri abstrahovaní od kurzových rozdielov.

Graf č. 5: Reálne jednotkové náklady práce (index 2005=100)

Zdroj: Eurostat.

Graf č. 6: Reálne jednotkové náklady práce (index 1q 2009=100)

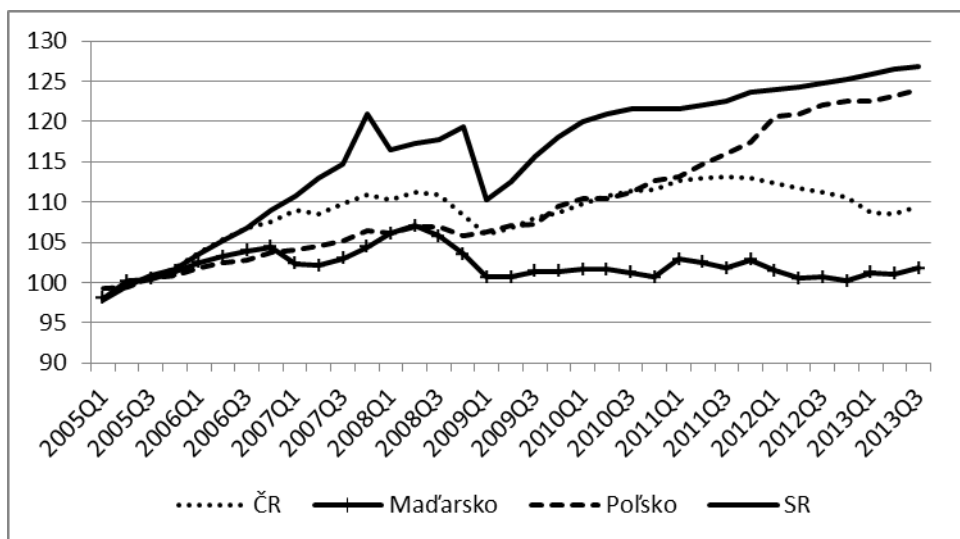

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty.

Pri bližšom pohľade na jednotkové náklady práce v SR vidieť, že po ich počiatocnom relatívne prudkom raste na konci roka 2008 a začiatkom roka 2009 nastal ich pokles. Pri abstrahovaní od počiatocného vývoja v čase oslabovania forintu, zlotého a koruny (graf č. 6) vidieť, že ULC na Slovensku v dlhšom časovom horizonte klesali najviac. Jednotkové náklady práce možno vnímať ako podiel kompenzácií na zamestnanca a produktivity práce. Pri pohľade na kompenzácie (grafy č. 3 a 4 v predchádzajúcom texte) však ich výrazný pokles nevidieť. **Prispôbenie novej situácii nastalo prostredníctvom vyššieho rastu**

produktivity práce na Slovensku, než v ostatných krajinách. V porovnaní s ostatnými sledovanými krajinami na Slovensku najvýraznejšie vzrástla nezamestnanosť a aj v súčasnosti zostáva vysoko nad predkrízovými hodnotami. HDP však relatívne rýchlo obnovil svoj rast. Firmy po začatí oživovania hospodárskeho rastu neprijímali nových zamestnancov a produkciu obnovili s nižším množstvom pracujúcich. Zníženie mzdových nákladov tak kompenzovalo relatívne stabilný menový kurz zafixovaný na vyšších úrovniach. Možno sa teda domnievať, že obnova rovnováhy a zvyšovanie konkurencieschopnosti na medzinárodnej úrovni prebiehala v čase krízy, resp. v pokrízovom období na Slovensku cez trh práce.

Graf č. 7: Vývoj produktivity práce.

Zdroj: Eurostat.

Vývoj v ostatných krajinách bol zhruba podobný, aj keď i tu nájdeme odlišnosti. Napríklad vplyvom predkrízového stavu v ekonomike, či napätej situácie na finančných trhoch možno pozorovať pomalší rast jednotkových nákladov práce v Maďarsku, väčšie znehodnotenie reálneho efektívneho výmenného kurzu a nižšiu produktivitu práce než v ČR a v Poľsku. Relatívne dobrá kondícia poľskej ekonomiky počas krízy umožňovala pomerne rýchly rast produktivity práce a taktiež ULC. Reálny efektívny menový kurz však zostal na pomerne slabých úrovniach.

Záver

Aj napriek tomu, že znehodnotenie kurzu nesporne znamená pre vývozcov výhodu, **nedá sa jednoznačne potvrdiť predpoklad o tom, že znehodnotenie výmenných kurzov by sa výraznejšie prejavilo v raste konkurencieschopnosti vo forme zvýšeného vývozu, či rýchlejšieho rastu ekonomík.** Podobný vývoj exportov zaznamenávalo aj Slovensko, ktorého mena sa v čase krízy výrazne neoslabila. Rovnako tak prijatie eura a z neho plynúce konkurenčné výhody na Slovensku v porovnaní s ostatnými ekonomikami zatiaľ nie je vidieť.

Znehodnotením výmenných kurzov sa stali výrobky domácich výrobcov v Čiech, Maďarska a Poľska viac konkurencieschopnými, keď im výrobné náklady po prepočítaní do cudzej meny (eura) v porovnaní so Slovenskom klesli. Znižovanie výrobných nákladov a cien v čase slabšieho dopytu predstavuje dôležitú výhodu. Prispôbenie sa novým podmienkam muselo nastať aj zo strany Slovenska. Či už redukciou výrobných nákladov inými spôsobmi ako v okolitých krajinách, alebo nevyhnutnou stratou svojich trhových podielov. Kým pokles exportnej výkonnosti bol na Slovensku podobný ako v iných krajinách, **nárast nezamestnanosti bol omnoho vyšší.** Kompenzácie na zamestnancov, boli na Slovensku vplyvom pohybu kurzov výraznejšie vyššie, než v ostatných sledovaných krajinách. V pokrízovom vývoji jednotkové náklady práce najviac klesali na Slovensku. **Z analýzy cenovo nákladovej konkurencieschopnosti vyplynulo, že prispôbenie novej situácii nastalo v pokrízovom období prostredníctvom vyššieho rastu produktivity práce na Slovensku,** než v ostatných krajinách. Firmy tak po začatí oživovania hospodárskeho rastu neprijímali nových zamestnancov (alebo prijímali menej) a produkciu obnovili s nižším množstvom zamestnancov. Zníženie mzdových nákladov tak kompenzovalo relatívne stabilný menový kurz zafixovaný na vyšších úrovniach. Možno sa teda domnievať, že obnova rovnováhy a zvyšovanie konkurencieschopnosti na medzinárodnej úrovni prebiehala v čase krízy, resp. v pokrízovom období na Slovensku cez trh práce. **To potvrdzuje hypotézu o tom, že prispôbenie sa novým podmienkam nastalo prostredníctvom trhu práce a firmy na Slovensku v záujme zachovania si exportnej výkonnosti museli znížiť svoje výrobné náklady.**

Použitá literatúra

1. European Central Bank. 2012. Euro Area Labour Market and the Crisis. Frankfurt am Main: ECB Structural Issues Report. 126 s. ISBN 978-92-899-0837-5.
2. European Central Bank. 2014. The Impact of the Economic Crisis on Euro Area
FOR FIN, Odborný mesačník pre financie a investovanie,
Bratislava, Fin Star 2015, ISSN 1339-5416, Apríl/2015

- Labour Markets. In: ECB Monthly Bulletin. ISSN 1725-2822, 2014, roč. 16, č. 10, s. 49 - 68.
3. European Commission. 2011. Labour Market Developments in Europe, 2011. [online]. Luxembourg: EC Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2011. 179 s. [citované 27. 01. 2015]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2011/pdf/ee-2011-2_en.pdf
 4. Fifeková, E. - Nemcová, E. 2013. Hospodárska kríza a štrukturálna adaptácia priemyslu EÚ - výzvy a obmedzenia. In: Prognostické práce SAV. ISSN 1338-3590, 2013, roč. 5, č. 1., s. 19 - 32.
 5. Hajnovičová, V. 2013. Vplyv globálnej ekonomiky na vývoj ekonomiky SR v období 2009-2012. In: Prognostické práce. ISSN 1338-3590, 2013, roč. 5, č. 2, s. 103 - 147.
 6. Hošof, B. - Hvozdíková, V. 2009. Analýza konkurencieschopnosti krajín V4 z pohľadu atraktivity pre PZI. [online]. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, working papers, č. 21, 2009. 53 s. [citované 20. 08. 2014]. Dostupné na internete: <http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/WP21.pdf>. ISSN 1337-5598.
 7. Jurašeková, J. a kol. 2009. Stručný prehľad vybraných indikátorov konkurencieschopnosti. [online]. Bratislava: NBS, 2009, 13 s. [citované 14. 01. 2015]. Dostupné na internete: http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/PP_1-2009.pdf
 8. Kaba, M. S. 2006. Analýza konkurencieschopnosti krajín s fixným menovým režimom pomocou reálneho efektívneho menového kurzu v dôsledku fluktuácie eura voči americkému doláru - prípad zóny franku CFA v Afrike. In: Derivát. ISSN 1336-5711. [online]. 2006, Bratislava: Derivát, roč. 3, č. 2. [citované 19. 01. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.derivat.sk/index.php?PageID=248>
 9. Lalinský, T. 2010. Konkurencieschopnosť podnikov po zavedení eura na Slovensku. [online]. Bratislava: NBS, 2010, 41 s. [citované 14. 03. 2015]. Dostupné na internete: http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/OP_03_2010_Lalinsky-Konkurencieschopnost_podnikov_po_zavedeni_eura.pdf
 10. Národná banka Slovenska. 2009. Mesačný bulletin. [online]. Bratislava: NBS, 2009, č. 5. 48 s. [citované 14. 01. 2015]. Dostupné na internete: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_MesacnyBulletin%5C2009%5Cmb0509.pdf

Tomáš Kendera
externý doktorand Katedry ekonomickej teórie
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta č. 1
851 04 Bratislava
Email: tomasken@seznam.cz